

УДК: 630*18:502(477.82)

РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧІ ЛІСИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

кандидат географічних наук, Павловська Т.С.

кандидат біологічних наук, Білецький Ю.В.

Вілюра Т.С.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна, Луцьк

Представлено результати аналізу категоріальної структури лісів Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства (ВОУЛМГ). Поділ лісового фонду на чотири категорії (ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; експлуатаційні ліси) подано також в розрізі лісових та лісомисливських господарств ВОУЛМГ. Охарактеризовано місце рекреаційно-оздоровчих лісів у структурі лісового фонду досліджуваних підприємств ВОУЛМГ. Здійснено аналіз структури рекреаційно-оздоровчих лісів. Проаналізовано просторове поширення рекреаційних пунктів у межах лісового фонду ВОУЛМГ, їх кількість та займану площу в держлісгоспах, перспективи функціонування.

Ключові слова: експлуатаційні ліси, захисні ліси, ліс, ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, лісове господарство, лісовий фонд, рекреаційно-оздоровчі ліси.

Павловская Т.С., Билецкий Ю.В., Вилюра Т.С. Рекреационно-оздоровительные леса Волынской области / Восточноукраинский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк.

Представлены результаты анализа категориальной структуры лесов Волынского областного управления лесного и охотничьего хозяйства (ВОУЛОХ). Разделение лесного фонда на четыре категории (леса природоохранного, научного, историко-культурного назначения; рекреационно-оздоровительные леса, защитные леса; эксплуатационные леса) представлены также в разрезе лесных и лесохозяйственных хозяйств ВОУЛОХ. Охарактеризовано место рекреационно-оздоровительных лесов в структуре лесного фонда исследуемых предприятий ВОУЛОХ. Проанализировано пространственное распространение рекреационных пунктов, их количество и занимаемую площадь в гослесхозах, перспективы функционирования.

Ключевые слова: эксплуатационные леса, защитные леса, лес, леса природоохранного, научного, историко-культурного назначения, лесное хозяйство, лесной фонд, рекреационно-оздоровительные леса.

Pavlovska T.S., Biletskyi Y.V., Vilyura T.S. Recreational and health-improving forests of volyn region / Lesya Ukrainka Eastern European National University, Ukraine, Lutsk

The results of the analysis of categorical structure of forests of Volyn Regional Office of a Forestry and Hunting (VROFH) are presented. Dividing the forests into four categories (forest conservation, scientific, historical, cultural, recreational forests, protection forest, forest exploitation) are presented in the context of forestry and hunting farms of VROFH. The place of recreation and health-improving forests in the structure of investigated forest enterprises of VROFH is described. The analysis of the structure of recreation and health-improving forests are made. The spatial distribution of recreational points within the forest fund of VROFH, their number and area in forestry, prospects of functioning are analysed.

Keywords: operational forests, protective forests, woods, forest conservation, scientific, historical, cultural, forestry, forest fund, forest recreation and wellness.

Вступ. Ліс – важлива складова навколишнього природного середовища. Він позитивно впливає на клімат, склад атмосфери, режим поверхневих й підземних вод, якість ґрунтів, стан біогеоценозів та окремих популяцій живих організмів. Не менш значущою є сировинна роль лісів.

В епоху посилення мобільності суспільства, погіршення екологічного стану довкілля, викликаних цим стресів, перевтоми, погіршення здоров'я людей, особливої актуальності набуває оздоровча та культурно-естетична функція лісів. В Україні для рекреаційних потреб використовуються ліси всіх груп і категорій, проте найбільш придатними для відпочинку, оздоровлення й туризму є рекреаційно-оздоровчі ліси.

Дослідження з питань благоустрою та використання лісів для рекреації здійснювали відомі вчені: Бобров Р.В., Бондаренко В.Д., Генсірук С.А., Парпан В.І., Середін В.І., Стойко С.М., Тарасов А.І., Третяк П.Р., Фоменко Н.В., Фурдичко О.І. [1]. Різні аспекти оцінки та використання рекреаційно-оздоровчих лісів висвітлили у своїх працях Боднарук М.А., Ворон В.П., Гірс О.А., Гостюк М.Т., Зеленський М.Н., Івашинюта С.В., Калущий І.Ф., Коваль І.М., Король О.Д., Крачило М.П., Криницька Н.Г., Кутя М.М., Мельнійчук М.М., Миклуш С.І., Миклуш Ю.С., Прикладівська Т.Р., Рижов О.М., Руденко В.П., Савранчук Л.А., Токарева О.В., Чабанчук В.Ю., Явкін В.Г. [1–11] та інші.

Формулювання мети статті та завдань. Метою цього дослідження є з'ясування місця рекреаційно-оздоровчих лісів у структурі лісового фонду Волинського обласного управління лісового

та мисливського господарства (ВОУЛМГ). Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання: 1) аналіз категоріальної структури лісів ВОУЛМГ; 2) аналіз рекреаційно-оздоровчих лісів у структурі лісового фонду досліджуваних підприємств ВОУЛМГ; 3) аналіз структури рекреаційно-оздоровчих лісів у розрізі лісових та лісомисливських господарств ВОУЛМГ; 4) аналіз просторового поширення рекреаційних пунктів у межах лісового фонду ВОУЛМГ, їх кількості та займаної площі в держлісгоспах, перспектив функціонування.

Виклад основного матеріалу. Управління лісовим господарством у Волинській області здійснює Волинське обласне управління лісового й мисливського господарства. В адміністративно-господарській структурі ВОУЛМГ виділяють державні підприємства (далі – ДП) ДП „Володимир-Волинське ЛМГ”, ДП „Волинський обласний лісовий селекційно-насінневий центр”, ДП „Городоцьке ЛГ”, ДП „Горохівське ЛГМ”, ДП „Камінь-Каширське ЛГ”, ДП „Ківерцівське ЛГ”, ДП „Ковельське ЛГ”, ДП „Колківське ЛГ”, ДП „Любешівське ЛМГ”, ДП „Любомльське ЛГ”, ДП „Маневицьке ЛГ”, ДП „Поліське ЛГ”, ДП „Прибузьке ЛГ”, ДП „Ратнівське ЛМГ”, ДП „Старовижівське ЛГ”, ДП „Турійське ЛГ”, ДП „Цуманське ЛГ”, ДП „Шацьке УДЛГ” та 6 спеціалізованих лісгосподарських підприємств [12].

Поділ лісів на категорії (ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; експлуатаційні ліси) здійснюється відповідно до Постанови Кабінету міністрів України „Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок” від 16 квітня 2007 року № 733, затвердженій Наказом Держкомлісгоспу України № 304 06.102010 року.

До рекреаційно-оздоровчих лісів відносяться лісові ділянки, що виконують рекреаційну, санітарно-гігієнічну та оздоровчу функцію, використовуються для туризму, зайняття спортом, санаторно-курортного лікування та відпочинку населення й розташовані: у межах міст, селищ та інших населених пунктів; у межах округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій і курортів; у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів; у лісах зелених зон навколо населених пунктів; поза межами лісів зелених зон, що виділяються за нормативами (згідно додатку 2 Порядку...) [13].

У структурі лісового фонду ВОУЛМГ за часткою площі домінують експлуатаційні ліси (69,6 %). Рекреаційно-оздоровчі ліси займають 6,7 %, ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – 16,1 %, захисні ліси – 7,6 % (рис. 1). Порівняно з 2014 р. у категоріальній структурі лісів ВОУЛМГ відбулися невеликі зміни: дещо зросли частки площі експлуатаційних та захисних лісів, натомість меншими стали частки площі лісів

природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення та рекреаційно-оздоровчих лісів (табл. 1).

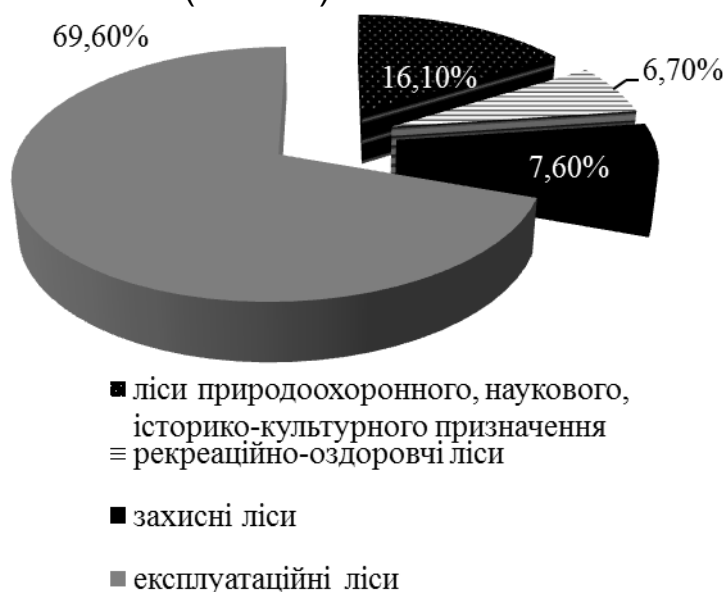

Рис. 1. Структура лісового фонду ВОУЛМГ станом на 01.01.2016 р. (побудовано авторами за даними ВОУЛМГ)

Таблиця 1

Динаміка категоріальної структури лісів ВОУЛМГ (складено авторами за даними ВОУЛМГ)

Категорії лісів	Станом на 01.01.2014 р.		Станом на 01.01.2016 р.	
	Площа, га	Частка площі, %	Площа, га	Частка площі, %
ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	90091,2	16,7	90502,1	16,1
рекреаційно-оздоровчі ліси	37730,7	7,0	37555,6	6,7
захисні ліси	38224,3	7,1	42707,7	7,6
експлуатаційні ліси	372807,8	69,2	389881,4	69,6

У категоріальній структурі лісів більшості (15 із 18) лісгоспів ВОУЛМГ домінують експлуатаційні ліси (58 % – 98%) (рис. 2). Усі ліси ДП „Волинський лісовий селекційно-насінневий центр” належать до рекреаційно-оздоровчих. Це підприємство забезпечує саджанцями волинські лісові господарства; садивний матеріал також охоче купують власники індивідуальних господарств. Рекреаційно-оздоровчі ліси домінують у ДП „Ківерцівське ЛГ”. У ДП „Шацький учбово-досвідний лісгосп” переважають ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення. Висока роль рекреаційного фактора у балансі матеріального виробництва цих підприємств продиктована сприятливими для відпочинку й оздоровлення фізико-географічними умовами Шацького й Ківерцівського району. Значні

площі (від 1000 га до понад 7000 га) рекреаційно-оздоровчі ліси займають також у ДП „Камінь-Каширське ЛГ”, ДП „Ковельське ЛГ”, ДП „Володимир-Волинське ЛМГ”, ДП „Любомльське ЛГ”, ДП „Маневицьке ЛГ”, що пояснюється наявністю в них цінних природно-рекреаційних ресурсів.

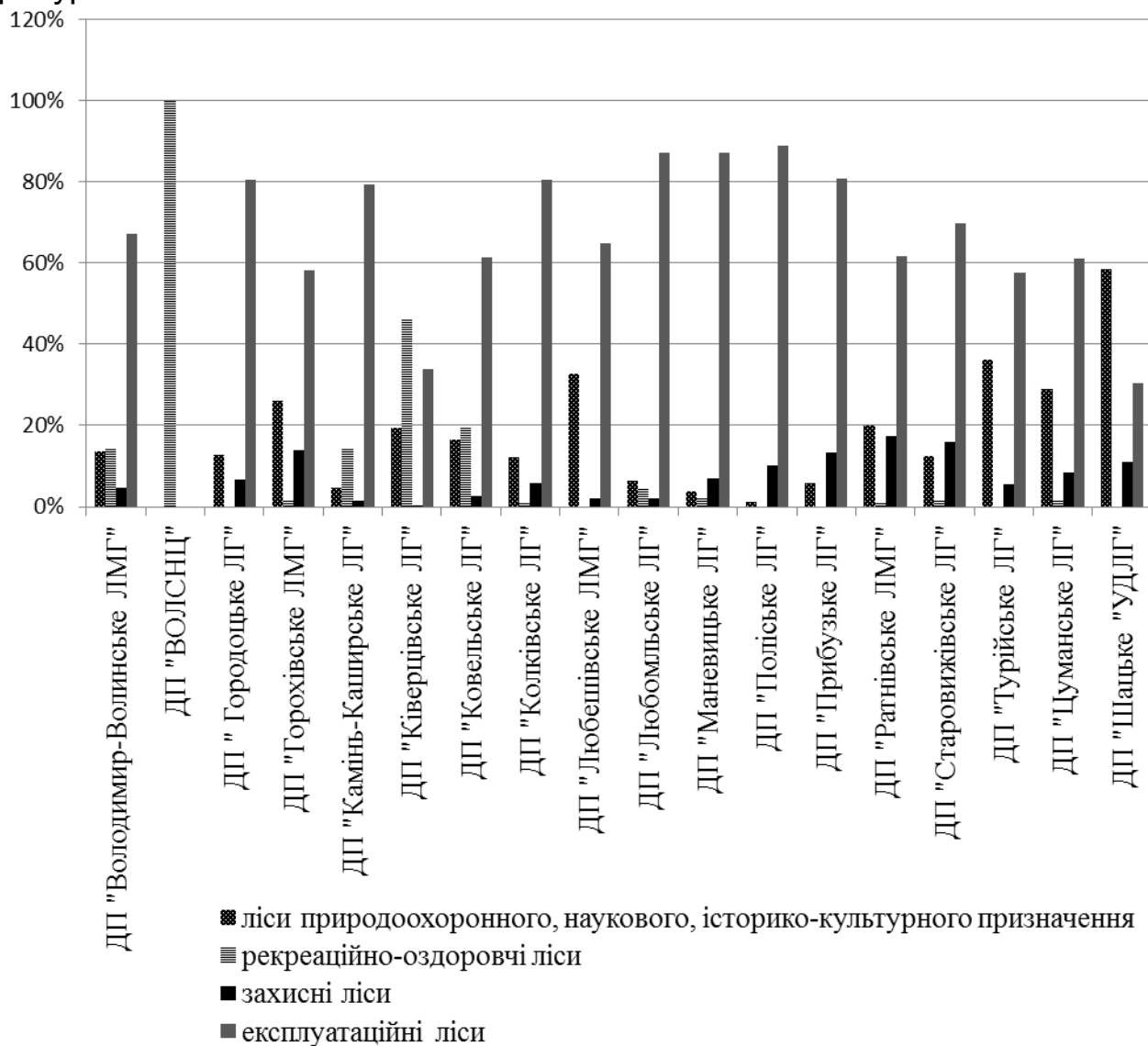

Рис. 2. Структура лісів ВОУЛМГ у розрізі лісгоспів (побудовано авторами за даними ВОУЛМГ)

У структурі рекреаційно-оздоровчих лісів ВОУЛМГ найбільша частка площі (понад 85 %) припадає на лісгосподарську частину лісів зелених зон. Ліси у межах населених пунктів становлять трохи більше 2 % площі усіх рекреаційно-оздоровчих лісів; ліси 1 і 2 зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій займають менше 0,01 %; лісопаркова частина лісів зелених зон складає близько 11 %; рекреаційно-оздоровчі ліси поза межами зелених зон ледь перевищують 1 % [12].

Щодо структури рекреаційно-оздоровчих лісів лісгоспів, то найбільші площі лісів у межах населених пунктів характерні для ДП

„Маневицький ЛГ” та ДП „Ківерцівський ЛГ”; ліси 1 і 2 зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій є лише у межах ДП „Колківський ЛГ”; лісопаркова частина лісів зелених зон займає найбільші території у ДП „Ківерцівський ЛГ”; лісогосподарська частина лісів зелених зон теж найпросторіша у ДП „Ківерцівський ЛГ”; рекреаційно-оздоровчі ліси поза межами зелених зон представлені лише в ДП „Колківський ЛГ”, ДП „Любомльський лісгосп”, ДП „Старовижівський лісгосп” [12].

Для культурного відпочинку на природі в лісових масивах облаштовують рекреаційні пункти. Станом на 01.01.2017 року у лісах ВОУЛМГ нараховується 99 рекреаційних пунктів. Найбільше (15) рекреаційних пунктів налічується на території ДП „Маневицьке ЛГ”. ДП „Камінь-Каширське ЛГ” збудувало 10 таких зон відпочинку, по 8 рекреаційних зон знаходиться у Ківерцівському та Цуманському лісгоспах, по 6 рекреаційних зон обладнано у ДП „Ковельське ЛГ”, ДП СЛАП (спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство) „Любешівагроліс”, ДП СЛАП „Камінь-Каширськагроліс”, 5 рекреаційних пунктів є в ДП „Шацький учбово-досвідний лісгосп”, по 4 рекреаційних пункти – у ДП „Володимир-Волинське ЛМГ”, Турійському, Поліському лісгоспах, по 3 – у ДП „Старовижівське ЛГ”, ДП „Любешівське ЛГ”, ДП „Колківське ЛГ”, по 2 – ДП „Городоцьке ЛГ”, ДП „Горохівське ЛМГ”, ДП „Любомльське ЛГ”, ДП „Ратнівське ЛМГ”, ДП „Прибузьке ЛГ”, ДП СЛАП „Рожищеагроліс”; по 1 рекреаційному пункту є в межах ДП СЛАП „Рожищеагроліс”, ДП СЛАП „Ратнеагроліс” та ДП „Волинський лісовий селекційно-насінневий центр”.

Загалом рекреаційні пункти у лісах ВОУЛМГ займають 69,5 га. Найбільшою площею рекреаційних пунктів є в ДП „Камінь-Каширське ЛГ” (18,8 га) та ДП „Маневицьке ЛГ” (9,0 га), найменшою (до 1 га) – у ДП СЛАП „Ратнеагроліс”, ДП СЛАП „Рожищеагроліс”, ДП „Волинський лісовий селекційно-насінневий центр”.

Сучасні рекреаційні пункти у волинських лісах – це зона комфорту не лише із бесідками, мангалами та вбиральнями, а й з дитячими майданчиками: гойдалками, гірками, драбинками, пісочницями. Розташовані такі пункти переважно вздовж автомобільних трас таким чином, щоб були зручними доїзд і парковка авто. Щоправда, рекреаційні майданчики трапляються й у глибині лісу або поблизу населених пунктів – у місцях, які місцеві жителі вже традиційно обирають для свого відпочинку [14].

Висновки. Волинська область є однією із найбільш заліснених в Україні (лісистість краю удвічі вища за середній показник в країні і майже відповідає оптимальному показнику для даного регіону). Однак, частка рекреаційно-оздоровчих лісів (6,7 %) у Волинській області суттєво відрізняється від загальнодержавного показника (близько 19 %) [15]. Незважаючи на це, в області останніми роками

активізувалося рекреаційне лісокористування. Це пов'язано із низкою чинників. Найперше, простежується зростання попиту на активні види рекреації та відпочинок на природі в умовах високого рівня психоемоційного напруження та наростання екологічного дискомфорту в сучасному суспільстві; відбувається зниження матеріальної спроможності рекреантів краю та, як наслідок, відмова від більш вартісних поїздок за межі регіону на користь відпочинку на місцевості; поліпшується благоустрій рекреаційних зон досліджуваної території, й у лісах у тому числі.

3-поміж важливих завдань ВОУЛМГ на період з 2013 до 2022 року запроєктовано низку заходів із благоустрою рекреаційних лісів: встановлення аншлаків, виготовлення та встановлення малих архітектурних споруд, облаштування мальовничих панно, біг-бордів, облаштування місць паління, пікнікових столів, автостоянок, майданчиків для розведення вогнищ, встановлення схем-дорогоказів, урн для сміття тощо [12]. Зважаючи на посилення рекреаційного лісокористування, залучення нових лісових площ до їх використання із рекреаційною метою є вимогою часу. Проведення робіт із благоустрою та облаштування лісів для рекреації дасть можливість не тільки розширити можливості використання рекреаційного потенціалу лісів, а й створити значну кількість робочих місць для місцевого населення.

Література:

1. Калуцький І. Рекреаційно-оздоровчі лісові ресурси Івано-Франківщини та шляхи покращення їх використання / І. Калуцький // *Гірська школа Українських Карпат*. – 2013. – № 10. – С. 176–178.
2. Ворон В.П. Ліси зеленої зони м. Рівне та їх еколого-захисні функції / В.П. Ворон, С.В. Івашинюта, І.М. Козаль, М.А. Бондарук. – Харків: Вид-во „Нове слово”, 2008. – 224 с.
3. Зеленський М.Н. Інформативність типів лісу про естетичність насаджень / М.Н. Зеленський // *Наукові праці Лісівничої академії наук України: зб. наук. праць*. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2002. – Вип. 1. – С. 67–70.
4. Криницька Н.Г. Актуальні еколого-економічні і соціальні проблеми використання лісових рекреаційних ресурсів Львівської області // *Проблеми та шляхи оптимізації економічних та екологічних взаємовідносин у сталому розвитку Причорноморського регіону: матер. наук. зібрання, присвяченого пам'яті В.В. Вернадського*. – Миколаїв: МДГУ, 2003. – С. 67–70.
5. Кутя М.М. Характеристика рекреаційних навантажень та рекреаційної місткості лісопаркових ландшафтів Києва / М.М. Кутя, О.А. Гірс // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2012. – Вип. 22.12. – С. 86–90.

6. Миклуш С.І. Підходи до оцінки рекреаційних рівнинних букових лісів / С.І. Миклуш, Ю.С. Миклуш // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 56–60.
7. Прикладівська Т.Р. Моніторинг рекреаційних букових біогеоценозів зеленої зони Львова / Т.Р. Прикладівська // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість: міжвідомч. наук.-техн. зб. – Львів: Вид-во НЛТУ України. – 2006. – Вип. 32. – С. 253–263.
8. Рижов О.М. Ландшафтно-таксаційні особливості рекреаційних насаджень урочища „Григори” – складової частини зеленої зони м. Біла Церква / О.М. Рижов // Агробіологія. – 2012. – № 8. – С. 126–132.
9. Токарева О.В. Основні напрями поліпшення санітарного та естетичного стану лісопарків м. Києва / О.В. Токарева // Науковий вісник НУБіП України: зб. наук. праць. – К.: Вид-во НУБіП України. – 2011. – Вип. 164, Ч. 3. – С. 139–143.
10. Чабанчук В. Ю. Використання поліських лісових ландшафтів Рівненщини у рекреації та туризмі / В.Ю. Чабанчук, М.М. Мельнійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – 2015. – № 2. – С. 147–152.
11. Явкін В.Г. Проблеми географії та менеджменту туризму: моногр. / В.Г. Явкін, В.П. Руденко, О.Д. Король, М.П. Крачило, М.Т. Гостюк; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2006. – 260 с.
12. Зведений проект організації та розвитку лісового господарства Державних підприємств Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства: пояснювальна записка за матеріалами лісовпорядкування 2012 року. – Ірпінь, 2014. – 318 с.
13. Постанова Кабінету міністрів України „Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок” від 16 квітня 2007 року № 733.
14. Волинське ОУЛМГ / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lis.volyn.ua>
15. Лісове господарство України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekoinform.com.ua

References:

1. Kalutskiy I. *Rekreatsiino-ozdorovchi lisovi resursy Ivano-Frankivshchyny ta shliakhy pokrashchennia yikh vykorystannia* / I. Kalutskiy // *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat*. – 2013. – № 10. – S. 176–178.
2. Voron V. P. *Lisy zelenoi zony m. Rivne ta yikh ekoloho-zakhysni funktsii* / V.P. Voron, S.V. Ivashyniuta, I.M. Koval, M.A. Bondaruk. – Kharkiv: Vyd-vo „Nove slovo”, 2008. – 224 s.

3. Zelenskyi M.N. *Informatyvnyshchyni typiv lisu pro estetychnist nasadzhen* / M.N. Zelenskyi // *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy: zb. nauk. prats.* – Lviv: RVV NLTU Ukrainy. – 2002. – Vyp. 1. – S. 67–70.
4. Krynytska N.H. *Aktualni ekoloho-ekonomichni i sotsialni problemy vykorystannia lisovykh rekreatsiynykh resursiv Lvivskoi oblasti* // *Problemy ta shliakhy optymizatsii ekonomichnykh ta ekolohichnykh vzaiemovidnosyn u stalomu rozvytku Prychornomorskoho rehionu: mater. nauk. zibrannia, prysviachenoho pamiaty V.V. Vernadskoho.* – Mykolaiv: MDHU, 2003. – S. 67–70.
5. Kutia M.M. *Kharakterystyka rekreatsiynykh navantazhen ta rekreatsiinoi mistkosti lisoparkovykh landshaftiv Kyieva* / M.M. Kutia, O.A. Hirs // *Naukovi visnyk NLTU Ukrainy.* – 2012. – Vyp. 22.12. – S. 86–90.
6. Myklush S. I. *Pidkhody do otsinky rekreatsiynykh rivnyunnykh bukovykh lisiv* / S.I. Myklush, Yu.S. Myklush // *Naukovi visnyk NLTU Ukrainy: zb. nauk.-tekhn. prats.* – Lviv: RVV NLTU Ukrainy. – 2010. – Vyp. 20.9. – S. 56–60.
7. Prykladivska T.R. *Monitorynh rekreatsiynykh bukovykh bioheotsenoziv zelenoi zony Lvova* / T.R. Prykladivska // *Lisove hospodarstvo, lisova, paperova i derevoobrobna promyslovist: mizhvidomch. nauk.-tekhn. zb.* – Lviv: Vyd-vo NLTU Ukrainy. – 2006. – Vyp. 32. – S. 253–263.
8. Ryzhov O.M. *Landshaftno-taksatsiini osoblyvosti rekreatsiynykh nasadzhen urochyshcha „Hryhory” – skladovoi chastyny zelenoi zony m. Bila Tserkva* / O.M. Ryzhov // *Ahrobiolohiia.* – 2012. – № 8. – S. 126–132.
9. Tokareva O.V. *Osnovni napriamy polipshennia sanitarnoho ta estetychnoho stanu lisoparkiv m. Kyieva* / O.V. Tokareva // *Naukovi visnyk NUBiP Ukrainy: zb. nauk. prats.* – K.: Vyd-vo NUBiP Ukrainy. – 2011. – Vyp. 164, Ch. 3. – S. 139–143.
10. Chabanchuk V.Yu. *Vykorystannia poliskykh lisovykh landshaftiv Rivnenshchyny u rekreatsii ta turyzmi* / V.Yu. Chabanchuk, M.M. Melniichuk // *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: Heohrafiia.* – 2015. – № 2. – S. 147–152.
11. Yavkin V.H. *Problemy heohrafii ta menedzhmentu turyzmu: monohr.* / V.H. Yavkin, V.P. Rudenko, O.D. Korol, M.P. Krachylo, M.T. Hostiuk; Cherniv. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha. – Chernivtsi: Ruta, 2006. – 260 s.
12. *Zvedenyi proekt orhanizatsii ta rozvytku lisovoho hospodarstva Derzhavnykh pidpriemstv Volynskoho oblasnogo upravlinnia lisovoho ta myslyvskoho hospodarstva: poiasniuvalna zapyska za materialamy lisovoporiadkuvannia 2012 roku.* – Irpin, 2014. – 318 s.
13. *Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy „Pro zatverdzhennia poriadku podilu lisiv na katehorii ta vydilennia osoblyvo zakhysnykh lisovykh dilianok” vid 16 kvitnia 2007 roku № 733.*
14. *Volynske OULMH / Ofitsiyni sait [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <http://lis.volyn.ua>

15. *Lisove hospodarstvo Ukrainy / Ofitsiyni sait [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.ekoinform.com.ua*